

Anna Gdula

"Bezpieczeństwo i prawa człowieka w dziedzinie etycznych problemów ludzkiej prokreacji : studium bioetyczno-prawne", Mariusz Ciszek, Toruń 2011 : [recenzja]

Studia Ecologiae et Bioethicae 11/1, 159-165

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mariusz Ciszek, *Bezpieczeństwo i prawa człowieka w dziedzinie etycznych problemów ludzkiej prokreacji. Studium bioetyczno-prawne*, Dom Wydawniczy DUET, Toruń 2011, ss. 336.

XXI wiek bardzo często określany jest mianem ery genetyki i technologii, a współczesna cywilizacja – „kulturą śmierci”. Dynamiczny rozwój nauk biomedycznych sprawia, że naukowcy zaczynają ingerować w struktury genetyczne człowieka i jego dziedzictwo biologiczne, zwłaszcza modyfikacje ludzkich komórek płciowych. Oprócz tradycyjnych problemów, jak aborcja czy eutanazja, zaczęły powstawać nowe, niepokojące m. in. etyków i teologów – sztuczna prokreacja (*in vivo, in vitro*), macierzyństwo zastępcze, czy klonowanie.

Monografia stanowi studium filozoficzno-etyczne. Poruszono w niej problemy ludzkiej prokreacji oraz oceniono ingerencję w struktury genetyczne człowieka z perspektywy bioetyki. Etyczna opinia kwestii związanych z ludzką prokreacją została przedstawiona na podstawie dwóch kierunków: „etyki katolickiej” oraz utilitaryzmu Petera Singera. Sam Autor w ocenie problemów bioetycznych skłania się do argumentacji odwołującej się do personalizmu. Celem publikacji jest również przedstawienie zagrożeń ludzkiego bezpieczeństwa oraz praw człowieka z uwzględnieniem standardów prawa państwowego i międzynarodowego – z zakresu europejskiego prawa człowieka i Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Publikacja składa się z siedmiu rozdziałów i aneksu. W rozdziale pierwszym zatytułowanym: *Normy bioetyczne i sposoby ich uzasadniania w kontekście zagrożeń dla ludzkiego bezpieczeństwa w obszarze biomedycyny*, przedstawiono genezę bioetyki, jej przedmiot i zakres badań, a także główne nurty w etyce, do których odwołują się bioetycy XXI wieku. Bioetyka łączy wiedzę przyrodniczą z wiedzą o warto-

ściach moralnych, dokonuje oceny ludzkich czynów, ich racjonalnego uzasadnienia oraz dąży do wyjaśnienia określonych norm etycznych, np. co jest dobre, a co złe w celu ochrony ludzkiego bezpieczeństwa. W omawianym rozdziale zostały scharakteryzowane podstawowe kierunki bioetyczne: etyka religijna, personalizm i utylitaryzm. Pierwszy z nich odwołuje się do autorytetu Boga, przypisuje normom moralnym nadprzyrodzone pochodzenie. Drugi natomiast uwypukla pozycję, rolę i wartość człowieka, którego należy traktować jak dobro samo w sobie. Ostatni opisany kierunek bioetyczny (utyliaryzm), przedstawia kryterium moralnej oceny czynów, sprowadzające się do zasady użyteczności. Autor jednakże proponuje swój podział kierunków bioetycznych na dwa nurty, które uzasadniają wartości moralne oraz normy w bioetyce – absolutyzm etyczny oraz sytuacjonizm (konsekwencjalizm) etyczny.

Po omówieniu głównych kierunków bioetycznych, w drugim rozdziale, pt.: *Teoretyczne podstawy koncepcji praw człowieka oraz jej implikacje w bioetyce*, skupiono uwagę na przedstawieniu ogólnej charakterystyki praw człowieka i ukazaniu podstawowych dokumentów ich ochrony opracowanych w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych, Rady Europy i Unii Europejskiej. Omówiono również prawa człowieka w aspekcie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Prawa i wolności człowieka przypisane są każdej jednostce w jej relacjach z władzą publiczną. W rozdziale tym wyróżniono i zaprezentowano kilka klasyfikacji praw człowieka. Najważniejsze z nich to prawa:

- 1) wrodzone, nienabywalne, niezbywalne, nienaruszalne, powszechne, podstawowe;
- 2) osobiste, polityczne i obywatelskie, ekonomiczne (gospodarcze), socjalne (społeczne), kulturalne.

Prawa podstawowe, w ciągle zmieniającej się rzeczywistości społeczno-politycznej oraz sferze technicznej, są niewystarczające. Pojawia się w związku z tym zapotrzebowanie na nowe prawa w obszarze medycyny, niezbędne dla ochrony ludzkiej godności.

W kolejnym, trzecim rozdziale monografii, pt.: *Zagadnienie prokreacji i problem regulacji poczęć z perspektywy etyki seksualnej*, Autor

przybliży czytelnikowi główne problemy etyki seksualnej, opierając się na zrębach neotomizmu. Zachowania seksualne człowieka według etyków neotomistycznych można sklasyfikować w dwóch obszarach: autoseksualnym i heteroseksualnym. Zachowania autoseksualne ludzi to, m. in.: kastracja, sterylizacja i masturbacja, natomiast heteroseksualne to: homoseksualizm, miłość lesbijska, działania erotyzujące, antykoncepcyjne współżycie seksualne, współżycie bezmiłosne, uwiedzenie, gwałt oraz „wolna miłość”. W dalszej części rozdziału scharakteryzowano sztuczne i naturalne metody regulacji poczęć, czyli antykoncepcję chemiczną, hormonalną, mechaniczną i chirurgiczną oraz naturalne metody planowania rodziny (NMPR): metodę rytmu, termiczną, owulacji Billingsów, objawowo-termiczną. Ocena antykoncepcji w ujęciu etyki katolickiej jest negatywna, ponieważ prowadzi do oderwania aktu seksualnego od potencjalnego poczęcia. Osiągnięcie tylko zmysłowej przyjemności jest moralnie złe.

Bardzo istotny z punktu widzenia kwestii bioetycznych oraz praw człowieka jest rozdział czwarty zatytułowany: *Postulat praw reprodukcyjnych a bezpieczeństwo zdrowotne człowieka*. Szczegółowo zaprezentowano w nim problemy ludzkiej prokreacji oraz kontrowersyjne postulaty dotyczące zagadnień prawa do świadomego planowania rodziny, dostępności środków antykoncepcyjnych oraz przerywania ciąży w trosce o bezpieczeństwo zdrowotne i prawa kobiet. Prawo do reprodukcji (prokreacji) nie jest dosłownie określone w żadnej, prawnie obowiązującej międzynarodowej konwencji powstałej w ramach ONZ czy Rady Europy. Aborcja w wielu krajach, w tym w Polsce, Irlandii i na Malcie jest prawnie zabroniona. *Ustawa o planowaniu rodziny, ochronie płodu i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży z dnia 7 stycznia 1993 roku*, szczegółowo określa jedynie trzy przypadki w których może być dokonane przerwanie ciąży. W związku z tym powstaje problem „nielegalnej aborcji” przeprowadzanej przez osoby nie posiadające odpowiednich kwalifikacji i w warunkach nie spełniających minimalnych norm medycznych. Rozdział ten jest wprowadzeniem do tematyki rozwinętej w kolejnych częściach publikacji.

Szczególnie wiele miejsca Autor poświęcił problematyce aborcji, co znajduje swoje odzwierciedlenie w treści rozdziału piątego. Zgodnie z podjętą tematyką jest on zatytułowany: *Bioetyczno-prawne aspekty aborcji i diagnostyki przedurodzeniowej*. W omawianym rozdziale ustosunkowano się do teologiczno-filozoficznego aspektu afirmacji płodu, empirycznego kryterium człowieczeństwa o charakterze rozwojowym oraz ujęcia personalistycznego. Największym problemem filozoficzno-moralnym jest określenie antropologicznego statusu embrionu, płodu czy zygoty. Dla zwolenników legalizacji aborcji, na poziomie semantycznym, jest ona „zabiegiem”, „usunięciem” czy „przerwaniem” ciąży, a dla jej przeciwników „zabójstwem nienarodzonego dziecka”. Oba środowiska przedstawiają swoje argumenty za i przeciw zalegalizowaniu aborcji w systemie polityczno-prawnym. Zwolennicy legalności aborcji uważają, m. in., że jest ona środkiem przeciwdziałającym przeludnieniu. Kobieta ma prawo do własnego ciała i kierowania własnym losem, a ponadto narodziny niechcianego dziecka są również niekorzystne dla niego samego. Natomiast przeciwnicy uzasadniają swoje stanowisko następująco: prawo do życia przysługuje bezwzględnie każdemu człowiekowi, życie ludzkie jest święte i posiada nieporównywalną wartość. Spór obu podejść do problematyki aborcji nie jest możliwy do rozwiązania, ponieważ występują w nich całkowicie odmienne koncepcje człowieka.

Rozdział szósty, pt: *Bioetyczne aspekty prokreacji medycznie wspomaganey a bezpieczeństwo i prawa człowieka w dziedzinie sztucznej prokreacji*, zawiera klasyfikację i charakterystykę odmian zapłodnienia medycznie wspomaganego (sztucznej prokreacji). Należą do nich: inseminacja, sztuczne unasiennienie (*in vivo*), zapłodnienie pozaustrojowe (*in vitro*) oraz „instytucja” tzw. matki zastępczej. Problem sztucznej prokreacji jest jednym z ważniejszych zagadnień w bioetyce, ponieważ coraz większą liczbę małżeństw i par dotyka problem bezpłodności. Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) uważa, iż niepłodność małżeńska jest chorobą fizyczną i psychiczną człowieka, a skala problemu wskazuje na to, że jest to również choroba społeczna. Popularność za-

biegów sztucznej prokreacji jest efektem dużej liczby nieplodnych małżeństw, które pragną rodziny złożonej z własnego/lub nie potomstwa. Ocena etyczna technik sztucznej prokreacji powinna brać pod uwagę przede wszystkim dobro i bezpieczeństwo dziecka, które ma zostać w ten sposób poczęte. Za niemoralne należałoby uznać zapłodnienie kobiet samotnych, żyjących w konkubinacie czy związku homoseksualnym, w starszym wieku oraz przypadki zapłodnienia *post mortem* (zapłodnienie nasieniem męża już po jego śmierci). Wielu prawników twierdzi, iż niezależnie od ocen filozoficznych i prawnych dotyczących prawa do sztucznej prokreacji, należy prawnie uregulować dostępność, jak i zasady korzystania z owych możliwości medycznych.

Ostatni, siódmy rozdział monografii zatytułowany: *Inżynieria genetyczna w dziedzinie ludzkiej prokreacji. Dylematy etyczno-prawne a problem bezpieczeństwa człowieka*, poświęcono „futurolologii” prokreacji ukazując obawy filozofów dotyczące niebezpiecznych dla człowieka następstw realizacji celów eugenicznych. Postęp techniczny w dziedzinie przekazywania ludzkiego życia, a w szczególności fuzja sztucznych technik zapłodnienia mogą doprowadzić do dehumanizacji ludzkiego życia i eugenicznego „projektowania” dzieci na zamówienie, a nawet do klonowania. Techniki eugeniki wsparte na inżynierii genetycznej dążą do podniesienia jakości poszczególnych cech ludzkich: pamięci, inteligencji, wzrostu, przedłużenia ludzkiego życia, skrócenia czasu potrzebnego na sen itp. Postuluje się w związku z tym, aby ustawodawstwo państwowe zagwarantowało każdemu człowiekowi prawo do nienaruszonego, genetycznego dziedzictwa. W rozdziale tym Autor podejmuje się etycznej oceny klonowania człowieka, przedstawia na gruncie medycyny i bioetyki jego rodzaje oraz argumenty przemawiające na jego korzyść i niekorzyść. Głównym zarzutem krytycznym wobec klonowania jest fakt, że narusza ono ludzką godność, ponieważ powoduje, że stworzony w laboratorium człowiek jest pewnego rodzaju produktem, mającym zaspokoić czyjeś gusta. Praktyka klonowania prowadzi do drastycznego naruszenia indywidualności każdej sklonowanej osoby.

Monografia przedstawia etyczną sferę ludzkiej prokreacji oraz prawa człowieka z nią związane. Autor nie chcąc pominąć problemu odchylenia od norm współżycia seksualnego, które uniemożliwiają ludzką prokreację, a mieszczą się w kręgu bioetyki, umieścił je w aneksie dołączonym do książki. Nosi on tytuł: *Odchylenia od normy współżycia seksualnego w ocenie etyki i koncepcji praw człowieka (na przykładzie orientacji homoseksualnej)*. Podjęto w nim kwestię legalizacji związków homoseksualnych, roszczeń homoseksualistów odnośnie prawa do adopcji i dostępu do technik zapłodnienia *in vitro*. Autor charakteryzuje orientację homoseksualną męską, określaną nazwą „gej”, „uranizm”, „pederastia” oraz żeńską, zwaną „miłością lesbijską” oraz „safizmem”. Etiologia powstania tego zjawiska wyodrębnia dwie grupy teorii: teorię biologiczną, składającą się z przyczyn hormonalnych, anatomicznych i genetycznych oraz teorię psychologiczną, określaną przez teorie psychoanalityczne, uwiedzenia oraz psychospołeczne. Etyczna ocena homoseksualizmu jest złożona i niejednoznaczna, ponieważ dotyczy indywidualnie wyznawanych założeń światopoglądowych.

Książka *Bezpieczeństwo i prawa człowieka w dziedzinie etycznych problemów ludzkiej prokreacji. Studium bioetyczno-prawne* adresowana jest zarówno do różnych środowisk naukowych jak i zwykłych ludzi, ponieważ kwestie ludzkiej prokreacji dotyczą nie tylko medycyny czy rozwoju technologii, ale również etyki, prawa i szeroko rozumianego bezpieczeństwa. Każda jednostka charakteryzuje się indywidualizmem w sposobie życia i myślenia. A im większą wiedzę posiada na dany temat, np. aborcji, sztucznej prokreacji czy związków homoseksualnych, tym łatwiej jest ją uchronić od popełnienia błędu. Omówione problemy bioetyczne są również swoistym wskazaniem dla władz państwowych nt. pilnej konieczności stworzenia precyzyjnych regulacji prawnych, tych jakże delikatnych obszarów ludzkiego życia.

Recenzowana książka stanowi interesujące, poważne i przekonujące studium, skłaniające do dalszych przemyśleń na temat bioetycznych problemów ludzkiej prokreacji oraz związanych z nimi kwestii natury etycznej i prawnej. Ludzkie życie stanowi wartość podstawo-

wą i najwyższą, dlatego też wszystkie działania dotyczące manipulacji genetycznej człowieka powinny być chronione zarówno prawem międzynarodowym jak i krajowym. Autor monografii obiektywnie ukazuje poglądy różnych nurtów etycznych nt. współczesnych problemów bioetycznych, sam będąc kategorycznym obrońcą życia ludzkiego oraz zwolennikiem neotomistycznej zasady większego bezpieczeństwa. Książkę zatem warto polecić, zarówno profesjonalnym bioetykom i prawnikom, jak i studentom tych kierunków. Czytelnicy zainteresowani rozwojem medycyny i biotechnologii, i towarzyszącym im problemom etycznym, również skorzystają na lekturze tej wartościowej pracy.

Anna Gdula
Instytut Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa
Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach